

Fyns Stifts patriotiske Selskab og dets Arbejde i Havesagens Tjeneste.

Af Johannes Tholle.

I Afhandlingen om Havebruget paa Fyn (Aarbogen 1926) antydedes det med faa Ord, at ovennævnte Selskab ogsaa virkede for Havedyrkningens Fremme; men Pladsen tillod ikke dengang, at dette Emne nærmere behandlede. Imidlertid er den Virksomhed, som Selskabet Tid efter anden udfoldede, af ikke ganske ringe Betydning for det Stade, som Havedyrkningen er naaet frem til, saa at en Forbigaaen af en nærmere Omtale af dette Arbejde ikke vil være paa sin Plads, og i det følgende, der er at anse for et Supplement til nævnte Afhandling, skal derfor paa Grundlag af Selskabets egne Optegnelser gives et Resumé over Selskabets Arbejde i Havesagens Tjeneste.

Uden egentlig at blive nævnt, har naturligvis ogsaa Havedyrkningens Fremme ligget Stifterne af Selskabet paa Sinde, da de 1810 udsendte deres Opfordring til Dannelse af et økonomisk, patriotisk Selskab. Havedyrkningen har været indbefattet i de Hjemmeindustrier, som man ønskede fremmet, idet man paa-beraabte sig Manglen paa hjemlige Industrivarer, skønt der var nok af Raamaterialer baade til Børstenbindere, Handskemagere, Skomagere etc. etc., og man har sikkert i første Række tænkt paa den særlige Havedyrkning, som omfattes af Humleavlen. Denne nævnes da ogsaa, og det anføres, at i Henseende til Humledyrkning har Fyn unægtelig gjort Fremskridt, »og gjør det daglig; dens gode Bonitet er almindelig bekjendt, dersom der ikkun kunde findes Midler til at forekomme de mange Prangeres Bedragerier, hvilke sætte den i slet Rygte.«

Skønt saaledes Havedyrkningen maatte ligge Styrelsen paa Sinde, findes den dog ikke optaget i Lovene (12. April 1818); men det skulde blot lidt god Vilje til, for at faa Havedyrkningens Fremme bragt ind under den Paragraf, der satte det som et Formaal for Selskabet at arbejde for »Landvæsenets Forbedring og Opkomst«, ligesom den let kunde bringes ind under § 1, hvor det nævnes, at man vil søge at »opvække, belønne, nære og fremme hos begge Kjøn og af alle Stænder, Arbejdsomhed, Vindskibelig-

hed, nyttig Sparsomhed og Agtelse for Landets Frembringelser.« Til dette Øjemed skulde særligt anvendes Præmieringer.

Havedyrkerne skulde derfor ej heller vente længe paa at faa deres Præmier; thi allerede i Mødet d. 24. Jan. 1815 vedtog man at bevillige 200 Rbdl. til »Havevæsenets Fremme blandt Landsby-skole-Ungdommen«, en Bevilling som maa ses i Relation til den da nyligt udstedte Skolelov af 1814, der byder, at »De Børn, som udmærke sig ved Flid og sædelig Opførsel, maa Skolelæreren belønne og opmuntre . . . ved at undervise dem, som have Lyst og Evne dertil, i at plante, pode og udføre andre deslige Hauge-dyrkningssystemer«. Selskabet gik dog her noget videre, end der strengt taget var tænkt i Loven. Man anmodede 2 Medlemmer, Proprietær *Hofman* (-*Bang*) (se Aarbogen 1926 S. 99 o. f.) og Adjunkt Mühlertz, om at træde sammen i en »Havekommité« med det Formaal at udarbejde en nærmere Plan for Pengenes Anvendelse. Planen forelagdes i Selskabets Juni-Møde samme Aar, og denne gik ud paa, at der ved de forskellige Skoler skulde udlægges Jord til Havedyrkning, saa at hvert Skolebarn kunde faa overladt en lille Plet paa nogle faa Kvadratmeter, hvor Barnet under Løfte om Belønninger for udvist Flid og Dygtighed selv udførte Arbejdet ved Dyrkning af forskellige Planter. Planen realiseredes, uden at det er bekendt, i hvor stort Omfang dette skete; og skulde nogen af Læserne af nærværende være bekendt med Skoler, hvor der paa nævnte Tid anlagdes saadanne Børne- (»Skole«-)Haver, er Forf. taknemmelig for at modtage Oplysning herom. I hvert Fald eet Sted, ved man, at Planen realiseredes, nemlig i Hasmark; men Idéen var — hvor god den end synes — kommen for tidligt til Landet, og Tanken gik i sin Mor igen, — indtil den 1903 optoges paa nyt Grundlag af »Foreningen Skolehaven« (se nærmere herom: Forf. Artikel i »Folkeskolen« 1926 Nr. 7—8).

Mere privat tog adskillige Skolelærere sig af Havesagen, saaledes bl. a. Lærer Holck i Hesselager samt de senere nævnte Lærere, som opnaaede Selskabets Præmie.*)

Selskabets virksomste Medlem var utvivlsomt *Hofman-Bang* og paa hans Opfordring besluttede man (1818) at »anvende indtil videre en Sum af 100 Rdlr. Sølv aarligt til Præmier for Frugttræers Opelskning«, — en Opgave, som var paaskønnelsesværdig i den Tid, da Planteskolerne i Landet endnu kun var faa og lidet leveringsdygtige. Under Forhandlingerne herom udtalte Amtsprovst Lütken som sin Erfaring, at »Haugevæsenet er gaet frem i de Egne, hvor Frihed og Eiendom længst her i Landet har været indført«, og han ansaa den uheldige Tanke, at Bonden skal behandles som Maskine, som nedværdigende for tænkende Mænd i vore Dage«.

*) Se yderligere Johannes Tholle: Danske Gartnere, 1927.

Den største af Præmierne for Frugttræers Opelskning, 20 Rdl. Sølv, uddeltes (1820) til Gaardmand Ole Hansen af Højbjerg By, Kjøng Sogn, og Aaret efter tildeltes Skolelærer Nielsen i Sørslev samme Beløb. Derimod ansøgte Kunstgartner Petersen i Odense paa denne Tid forgæves om et Laan til Udvidelse af sin Planteskole, uden at det kan ses, hvad Aarsagen maatte være hertil.

For bedre at kunne virke i de enkelte Landsdele dannedes der under Forsæde af Hofman-Bang i 1819 et saakaldt Herredsselskab for Lunde og Skam Herreder, og dette Selskab satte som sit Hovedformaal at fremhjælpe »Agerbrug, Haugedyrkning og Husflid«, og med dette Datterselskab arbejdede det patriotiske Selskab i bedste Forstaaelse.

Hvad Humleavlen angaar havde man til en Begyndelse ikke anset det for Umagen værd at tage sig særligt meget af den, da den allerede syntes i god Gænge. Omved 1850 skete der imidlertid den Ændring, at man begyndte at interessere sig for Humlens Tørring, og der nedsattes en Komité til at udskrive en Konkurrence om det bedste Tørreapparat. Præmien var paa 25 Rdlr. Allerede da havde imidlertid Lærer Winther ved Frederiksminde Skole i Humleegnen Brenderup opfundet et saadant Apparat, til hvilket han vilde have Selskabets Støtte. I Konkurrencen om Tørreapparatet distanceredes dog dette af et af en anden Skolelærer i samme Egn, nemlig H. P. Hansen i Brenderup, konstrueret Apparat, der (17. Okt. 1856) tildeltes Præmien, og en Model til Apparatet udstilledes i Hempels Boghandel i Odense.

Blandt Datidens Understøttelser maa nævnes, at Voldmester L. From i Nyborg efter Ansøgning (1836) fik 75 Rdlr. til Udvidelse af »sit paabegyndte Handelsgartneri«, om hvilket Selskabet havde indhentet gode Oplysninger. Lærer Høisholt i Brylle fik (1841) 15 Rdlr., for at man kan »anspore Manden til at fortsætte sit gavnlige Arbejde« for Træplantningens Fremme i hans Egn, og Aaret efter fik Brænderibrænder Petersen et Laan paa 500 Rdl. til Udvidelse af sin »Blomsterfabrik«, mens Kunstgartner Petersen (endelig) baade i 1852 og 1856 fik 300 Rdlr. i Laan til sin Planteskole. Til »Elevens Oplæring« i Havedyrkning bevilligedes der 1852 et Beløb, og denne Undervisning fandt siden hen Sted paa »Fyens theoretiske Landvæsensinstitut«.

For stadigt at finde nye Veje for Havesagen nedsatte Selskabet i 1842 en Komité, der skulde svare »Selskabet til Havedyrkningens Fremme«, hvad man kunde tænke sig, der burde gøres, og som Kuriositet skal det anføres, at man i dette Svar paa pegede det værdifulde ved en hensigtsmæssig Morbær dyrkning, — en Sag, som dog neppe kom videre. Det, der mere og mere maatte samle Kræfterne, var den almindelige Frugttrædyrkning, og under 24. Marts 1866 afholdtes der et Møde om »Anlæg af en Frugthave og Planteskole i Fyen«, hvor Premierløjtnant Boldt

indledede. Selskabet skred ved denne Lejlighed til Nedsættelse af en ny Komité, der skulde fremkomme med nærmere Forslag, og Aaret efter fremsatte Løjtnanten dette, der gik ud paa at anlægge en »Forsøgshave«. Et Udvalg bestaaende af Premierløjtnant Boldt, Kammerherre Sehested Juul, Justitsraad Mourier, Grev Petersdorff samt Godsforvalter Esman skulde arbejde videre med Sagen; men saavidt det skønnes, resulterede dette Arbejde ikke i Anlæggelse af denne Forsøgshave, men derimod i Indledning af et nærmere Samarbejde imellem det patriotiske Selskab og det Selskab, der havde afløst »Selskabet til Havedyrkningens Fremme«, nemlig »Det kgl. danske Haveselskab«.

Sidstnævnte Selskab tilbød 1866 det patriotiske Selskab at levere 30 Frugttræer til gratis Fordeling paa Fyn under Forudsætning, at det patriotiske Selskab vilde afholde Omkostningerne ved Fordelingen. Forslaget vedtoges; til Fordelingen bevilligedes der 15 Rdlr. (senere 30), og dette Beløb figurerede Aar efter Aar i Regnskaberne som et synligt Bevis paa Samarbejdets Førtættelse. Træerne fordeltes særligt til Husmændene, og et enkelt Aar uddeltes ialt 120. Ogsaa her var Hofman-Bang saare virksom, ligesom han paa et Møde (18. Maj 1868) holdt en Tale for Selskabets Medlemmer: »Oplysninger om Frugttræ-Tilstanden i Frankrig«. Af Husmænd, som beflittede sig paa Havedyrkning, nævnes Knud Povelsen i Taagerud, der (1868) fik en anerkendende Skrivelse paa Foranledning af Lærer Larsen sammesteds, fordi Povelsen havde plantet saa flittigt, at der i hans Have allerede da fandtes 198 Æbletræer, 37 Pæretræer, 92 Blommetr., 65 Kirsebærtr. og 2 Mispeltræer.

Op imod vor Tid har Selskabets Virksomhed særligt givet sig Udslag i et fortsat Samarbejde med Det kgl. danske Haveselskab, hvilket bl. a. har resulteret i Præmiering af »ypperligt dyrkede Havelodder« samt Uddeling af Frugttræer m. v. Man afholdt bl. a. i 1904 en Udstilling i Odense tekniske Skole, hvor der ogsaa var en Havebrugsafdeling omfattende Havebrugets Produkter, Binderiprodukter og Redskaber. Endvidere har der iblandt Foredragene været adskillige om Havedyrkning saaledes bl. a. 25. April 1891 et af Gaardfæster N. Rasmussen, Søkilde, betitlet »Havebruget«, 13. Maj 1893 af Direktør Stephan Nyeland: »Den letfattedigste Maade at beskjære Frugttræer paa og Frugtanvendelsen som Husindustri«, 23. April 1901 af Lektor Carl Hansen: »Nogle Haveplanter, der ere af Interesse for Landbruget«. Sidstnævnte bentydede her til Hassel og Valdnød, og som Prydplante paa Kirkegaarde, ved Huse etc. japansk Vildvin, ligesom han agiterede for større Brug af Grøntsager i Ernæringen, som han sagde: »Megen Plantemad bringer et større Velvære.«